

Kennisplatform
Leefbaar en Kansrijk Groningen

Inzicht in impact

De gevolgen van de
gaswinning voor de
bewoners van Groningen

Kennisoverzicht
juli 2019 – juli 2020

Beleving van veiligheid, versterking, schadeafhandeling en vertrouwen

De vorige literatuurstudie (Busscher et al., 2020) signaleerde dat bewoners kampen met gevoelens van onveiligheid, frustratie, machteloosheid, verontwaardiging, teleurstelling en boosheid. Iedere aardbeving tast de beleving van veiligheid van bewoners aan. Degenen die zich het minst veilig voelen zijn bewoners met schade: van de bewoners die meerdere keren schade heeft gehad aan de woning voelt slechts 60% zich nog veilig in huis en na een beving is dat slechts 50%. Ook de versterking van woningen zorgt voor extra onzekerheid, onduidelijkheid en ongelijkheid. Al deze negatieve emoties leiden bij sommige bewoners tot chronische stress: mensen worden er ongezond van. Het algemene beeld is dat een groot deel van de bewoners zich zorgen maakt over de toekomst. Dit geldt vooral voor de bewoners die vaker schade hadden.

4

4.1
Psychosociale impact van aardbevingen
208

4.2
Beleving van veiligheid en versterking
212

4.3
Schadeafhandeling
216

4.4
Vertrouwen en relatie met de overheid
221

4.5
**Social cohesie, samenhang
en ongelijkheid**
223

4.6
Genoegdoening en erkenning
225

4.7
Samenvatting en toekomstig onderzoek
230

Uit het vorige literatuuroverzicht bleek ook dat al deze zaken samengaan met een gebrek aan vertrouwen in de betrokken instanties. De NAM wordt als zeer weinig betrouwbaar gezien. De Rijksoverheid is volgens bewoners niet veel betrouwbaarder. De GGD waarschuwde voor het risico op ‘collectieve traumatisering’ als gevolg van deze situatie en stelde verschillende beleidsmaatregelen voor die moesten leiden tot het herstel van vertrouwen.

Het besproken onderzoek liet verder zien dat sociale cohesie een belangrijke buffer kan zijn voor bewoners. Enerzijds leek sociale cohesie toegenomen, doordat bewoners zich noodgedwongen gezamenlijk met de aardbevingsproblematiek bezig houden. Anderzijds kan de ervaren ongelijkheid in de behandeling bij schade en versterken een negatief effect hebben op sociale cohesie. Wat het netto effect van de aardbevingsproblematiek is op sociale cohesie in de regio was ten tijde van de vorige literatuurstudie nog niet duidelijk.

**Sommige bewoners
voelen zich niet
veilig thuis**

**Weinig vertrouwen
in instanties**

Introductie

De verwachting is dat het terugbrengen en uiteindelijk stoppen van de gaswinning in Groningen de fysieke risico's voor mensen en gebouwen doen afnemen. Maar behalve de fysieke veiligheid van bewoners, heeft de gaswinningsproblematiek ook hun beleving van veiligheid aangetast. Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat de gaswinning, de aardbevingen en de overheidsaanpak een grote impact hebben op de beleving van veiligheid en vertrouwen. Het is niet vanzelfsprekend dat met het terugbrengen van de fysieke veiligheid, ook de beleving van veiligheid hersteld wordt.

Dit hoofdstuk heeft betrekking op de beleving van veiligheid, vertrouwen, schadeherstel en versterking. Het onderzoeksproject Gronings Perspectief (Postmes *et al.*, 2020, Stroebe *et al.*, 2019a, 2019b, 2020a) is breed opgezet en houdt zich al vele jaren bezig met de maatschappelijke effecten van de gaswinning en de manier waarop deze door bewoners beleefd worden. Ook het onderzoek van Vrieling *et al.* (2019) is een langlopend vragenlijstonderzoek. Het zoomt in op meningen die mensen hebben over gaswinning uit het Groningen-gasveld. Ook de Onafhankelijke Raadsman (2019, 2020) en de Commissie Bijzondere Situaties (2019) brengen verslag uit van de ervaringen van bewoners met wie zij in aanraking komen.

We bespreken eerst de psychosociale effecten van de aardbevingen in meer algemene zin (2.1). Vervolgens bespreken we de beleving van veiligheid en de versterking (2.2) en van de schadeafhandeling (2.3). In de volgende paragraaf worden bevindingen over de relatie van bewoners tot de overheid besproken (2.4). In de vijfde paragraaf wordt de rol die sociale cohesie binnen buurten, dorpen en wijken speelt behandeld (2.5).

Ook de ervaring van erkenning, compensatie en genoegdoening zijn belangrijke thema's, waar het gaat om het naar tevredenheid doorlopen van trajecten die voor bewoners vervelend zijn geweest. Wij denken dat deze onderwerpen in toenemende mate van belang worden. Dit komt bijvoorbeeld door regelingen voor het compenseren van waardedaling (per september 2020) en immateriële schade. Het aantal Groningers voor wie de versterking achter de rug is neemt toe. Onderwerpen hieraan gerelateerd zijn onderzocht door Verheij *et al.* (2019) en van der Veer (2019). De bevindingen uit deze publicaties worden besproken in de laatste paragraaf (2.6).

We sluiten af met een korte samenvatting en enkele suggesties voor toekomstig onderzoek (2.7).

4.1 Psychosociale impact van aardbevingen

Gevoel dat je leven in de 'wachtstand' staat

Minder angstig maar wel machteloos

Grote behoefte aan snel en gecombineerd traject voor schadeafhandeling en versterking

In de periodieke vragenlijsten die Gronings Perspectief door de jaren heen heeft uitgezet, komt steeds weer naar voren dat de gaswinningsproblematiek een grote psychosociale impact heeft op bewoners (Stroebe *et al.* 2019b; 2020a). Bij het analyseren van de resultaten maken de onderzoekers onderscheid tussen respondenten die geen schade, één keer schade of meervoudige schade zeggen te hebben gehad.¹ Bewoners met meervoudige schade scoren over de gehele linie slechter waar het gaat om hun psychische welbevinden. Deze bewoners ervaren op alle meetmomenten sinds 2016 meer boosheid, minder hoop, meer machteloosheid en minder

¹ Het gaat hier om zelfrapportage, namelijk de hoeveelheid schade die respondenten zelf zeggen te hebben gehad. In twee rapporten (Postmes *et al.*, 2020; Stroebe *et al.* 2020) koppelen de onderzoekers deze resultaten aan een database met schades geregistreerd bij de verantwoordelijke instanties (opeenvolgend NAM, CVW en TCMG).

controle over hun eigen leven (Stroebe et al., 2019b). Voor bewoners die één keer schade hebben gehad geldt dit ook, maar in mindere mate. De gaswinningsproblematiek heeft ook psychosociale impact op bewoners zonder schade, hoewel zij minder negatieve emoties lijken te ervaren dan mensen met enkelvoudige of meervoudige schade.

In de meeste recente vragenlijst, nemen de onderzoekers een lichte positieve ontwikkeling waar op het vlak van emoties (Stroebe et al., 2020a). Ten opzichte van de vorige vragenlijst (Stroebe et al., 2019b) lijken bewoners iets minder boosheid, wanhoop en machteloosheid en meer hoop en controle over hun eigen leven te ervaren. Dit geldt voor alle respondenten, maar het meest voor bewoners met meervoudige schade. De verschillen tussen deze groep en bewoners met geen of enkelvoudige schade worden daardoor iets kleiner. De onderzoekers merken hierbij wel op dat hoewel de verschillen kleiner worden, het met deze groep bewoners nog altijd beduidend slechter lijkt te gaan.

Waarom deze positieve ontwikkeling inzet en waarom vooral bij bewoners met meervoudige schade, is niet helemaal duidelijk. Voor een deel kunnen de schommelingen in de emoties die respondenten ervaren verklaard worden door de aan- of afwezigheid van (hevige) bevingen. Als er veel of heftige bevingen zijn, dan heeft dit een negatieve invloed op de psychische gesteldheid van bewoners. Bevindingen uit een vragenlijst uitgezet direct na de beving bij Westervliet (22 mei 2019, M3,4) bevestigen dat hevige bevingen negatieve invloed hebben op de psychische gesteldheid van bewoners (Stroebe et al., 2019a). Uit de open vragen toegevoegd aan de vragenlijst blijkt dat respondenten zich zorgen maken over de impact van de problematiek op hun eigen gemoedstoestand én die van hun naasten. Ze laten herhaaldelijk weten klaar te zijn met het “gedoe” dat een consequentie is van de aardbevingen. Respondenten ervaren veel onzekerheid en hebben het gevoel dat als gevolg hiervan hun leven “in de wachtstand” staat. Ook is er een groep respondenten die in toenemende mate wanhoop ervaart. Ze ervaren een gebrek aan controle over wat hun overkomt en daarmee over hun eigen leven.

Het rapport van Vrieling et al. (2019) maakt deel uit van een langlopend vragenlijstonderzoek dat sinds 2013 jaarlijks wordt uitgevoerd door onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen. Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de mening van inwoners van de provincie Groningen over gaswinning uit het Groningenveld en de gevolgen hiervan en mogelijke veranderingen in opvattingen hierover in de tijd. In dit rapport worden de uitkomsten van fase 6 van dit onderzoek besproken, waarvan de datacollectie is uitgevoerd in februari 2019. De vragenlijst voor fase 6 is afgenomen onder 341 inwoners van het aardbevingsgebied.

Uit het onderzoek blijkt wederom dat acceptatie van de gaswinning relatief laag is. Men is van mening dat de gaswinning aanzienlijk moet worden teruggebracht. Bewoners maken zich nog steeds veel zorgen over de aardbevingen. Dit is niet veranderd ten opzichte van een jaar eerder. Bewoners zijn van mening dat de aardbevingen negatieve gevolgen hebben voor de provincie. De negatieve gevolgen hebben niet alleen betrekking op henzelf (bijvoorbeeld in de vorm van lichamelijk letsel), maar ook op het imago van de provincie, de woonomgeving en het cultureel erfgoed. Ook wordt de negatieve impact op milieu en natuur genoemd. De waarschijnlijkheid dat de aardbevingen schade veroorzaken op dit vlak is iets toegenomen ten opzichte van de vorige meting in februari 2018 (fase 5). Met betrekking tot de gevoelens die bewoners hebben over de aardbevingen geven deelnemers van het onderzoek aan zich machteloos te voelen. Deelnemers voelen zich wel minder angstig dan bij de vorige meting (fase 5).

De Commissie Bijzondere Situaties (2019: 14) concludeert in haar jaarverslag dat *“de psychische nood in het aardbevingsgebied nog altijd hoog is”*. De Commissie Bijzondere Situaties dient als een vangnet voor bewoners van het gaswinningsgebied, wiens problemen door aardbevingen dusdanig complex zijn dat de bestaande regelingen geen oplossing bieden. De Commissie Bijzondere Situaties heeft als doel deze bewoners weer op weg te helpen, zodat ze vervolgens op eigen kracht weer verder kunnen. Hoewel de situaties die de Commissie behandelt vaak uniek zijn in hun complexiteit, geven ze tegelijkertijd een inkijk in de problemen waar bewoners tegenaan lopen.

Uitgelicht

Samenvattend stelt de Commissie Bijzondere Situaties:

“In de afgelopen jaren lijkt de problematiek van bewoners in complexiteit alleen maar toegenomen. Zo ook in 2019. De Commissie ziet dat onderliggende – soms reeds lang bestaande – problemen steeds meer aan de oppervlakte komen, waarbij de aardbevingen de trigger lijken te zijn. In sommige situaties schieten de coping strategieën van bewoners tekort, hun – sociaal, psychisch en/of maatschappelijk – welzijn krijgt een flinke dauw en het lukt hen niet meer om zelf uit het complex aan problemen te komen. Vaak na jaren in een ‘vechtmodus’ te hebben gezeten is de veerkracht verdwenen.” (Commissie Bijzondere Situaties, 2019: 17).

In 2019 zijn bij de Commissie Bijzondere Situaties 41 meldingen binnengekomen. Wat betreft de aard van de aanvragen constateert de Commissie dat aardbevings- of versterkingsproblematiek in combinatie met andere problematiek mensen flink in de knel kan brengen. Het stilzetten van de versterkingsoperatie door minister Wiebes van Economische Zaken en Klimaat (EZK) in 2018 heeft hierin een rol gespeeld het afgelopen jaar, vooral door de onzekerheid die ermee gepaard ging.

Er is grote behoefte, aldus de Commissie, aan een snel en gecombineerd afhandelingstraject van versterking en schade, waarbij de burger en niet de regeling of de instantie centraal staat. Samenwerking tussen instanties kan voorkomen dat bewoners tussen wal en schip vallen. “Constructieve aandacht” voor kinderen, ouderen en sociaal zwakkeren is van belang. De benoeming van aardbevingscoaches, die ondersteuning kunnen bieden bij psychosociale problemen door de aardbevingen, zijn hierin volgens de Commissie een belangrijke stap.

4.2 Beleving van veiligheid en versterking

Gaswinning versneld
afbouwen: eerst zien
dan geloven

Woning niet in
versterkingsprogramma
toch onveilig gevoel

De beleving van veiligheid en risicoperceptie vormen onderdeel van de vragenlijsten sinds de start van Gronings Perspectief in 2016. Net als in eerdere rapporten zien de onderzoekers nog steeds een verband tussen bevingen (seismiciteit) en de ervaren veiligheid (Stroebe *et al.*, 2019b; 2020a). In de metingen van juni en september 2019 is bijvoorbeeld een dip te zien in de ervaren veiligheid die de onderzoekers koppelen aan de beving bij Westerwijtwerd. Deze samenhang tussen ervaren veiligheid, schade en bevingen blijkt ook uit het onderzoek uitgezet na de beving bij Westerwijtwerd in 2019 (Stroebe *et al.*, 2019a).² Mensen met meer-
voudige schade voelen zich onveiliger dan mensen zonder schade of met enkelvoudige schade. Bewoners met enkelvoudige schade voelen zich onveiliger dan bewoners zonder schade. Op het vlak van risicoperceptie wordt dezelfde samenhang met schade geconstateerd als bij de beleving van veiligheid.

Om te bepalen hoeveel schade bewoners hebben maken de onderzoekers meestal gebruik van zelfgerapporteerde schade. Aan de respondenten wordt in de vragenlijst gevraagd hoe vaak zij schade hebben gehad en deze antwoorden worden gebruikt in de analyses. In het recente rapport gebruikten de onderzoekers ook het register van schademeldingen van NAM, CVW en TCMG (Stroebe *et al.*, 2020a). Zo konden de onderzoekers kijken of er een (groot) verschil is tussen zelfgerapporteerde en geregistreerde schades, en of het voor de uitkomsten van het onderzoek uitmaakt welke van beiden wordt gebruikt. Zowel het schaderegister als de zelfrapportage zijn aan enige 'ruis' onderhevig. Bij zelfrapportage blijkt bijvoorbeeld dat de antwoorden die respondenten geven in de verschillende vragenlijsten niet altijd consistent zijn; sommige mensen die eerst aangeven schade te hebben, rapporteren bijvoorbeeld later dat ze minder of geen schade hebben. En omdat uit eerder onderzoek is gebleken dat een kwart van de bewoners schade niet meldt, is ook het schaderegister niet zo compleet als men zou denken. Desondanks blijkt uit de vergelijking dat er heel veel overlap is tussen de zelfrapportage en de geregistreerde schade. Het maakt voor de resultaten op de kernvariabelen in het onderzoek (zoals ervaren veiligheid, risicoperceptie en gezondheid) dan ook niet veel uit of de zelfrapportage of dat het schaderegister wordt gebruikt: beiden laten zien dat schade gepaard gaat met minder goede uitkomsten.

Bij de meting van maart 2020 is een positieve ontwikkeling op het vlak van de ervaren veiligheid te zien (Stroebe *et al.*, 2020a). In de periode tussen deze en de voorgaande meting hebben zich geen zware bevingen zwaarder dan M2,3 (Krewerd, 22 maart 2020) op de schaal van Richter voorgedaan. Dit bevestigt wederom het vermoeden dat minder veiligheid wordt ervaren door bewoners als er meer bevingen zijn.

² Hierbij moet worden opgemerkt dat de vraagstelling in de vragenlijst direct na een beving (bijvoorbeeld Stroebe *et al.*, 2019a) enigszins verschilt van de vraagstelling in de periodieke vragenlijsten (bijvoorbeeld Stroebe *et al.*, 2019b). In de periodieke vragenlijsten wordt gevraagd "Hoe veilig heeft u zich de afgelopen vier weken gevoeld op de plek waar u woont in verband met de gaswinning?" In de vragenlijst uitgezet direct na de beving bij Westerwijterwerd werd gevraagd naar de ervaren veiligheid "op dit moment". De antwoorden gegeven in reactie op beide vraagstellingen bevestigen het idee dat er een verband is tussen bevingen en de ervaren veiligheid.

Ook in de Maatschappelijke Effecten Inventarisatie – een rapport dat als doel heeft overzicht te geven van de maatschappelijke gevolgen van projecten – van de NAM, constateert de auteur dat nog altijd onveiligheid wordt ervaren door bewoners, vooral na aardbevingen zoals bij Zeerijp of Westerwijtwerd (Barendregt, 2019). Het versneld afbouwen van de gaswinning heeft een positief effect op de ervaren veiligheid, hoewel ook het gevoel “eerst zien dan geloven” lijkt te overheersen. Voor dit onderzoek putte de auteur uit publiek beschikbare bronnen, monitoringsgegevens van de NCG, de TCMG, het CVW en de NAM. Voor een groot deel is deze publicatie dus een samenvatting van de onderzoeken die ook in deze literatuurstudie en de vorige literatuurstudie (Busscher et al. 2020) besproken worden.

Versterking

De Onafhankelijke Raadsman signaleert dat onzekerheid over wat er gaat gebeuren bewoners parten speelt, bijvoorbeeld bij de versterkingsoperatie (Onafhankelijke Raadsman, 2019; 2020). Dit komt naar voren in de jaar-rapporten waarin de klachten besproken worden die zijn binnengekomen tussen begin 2019 en half 2020.³ In totaal kwamen 192 meldingen binnen bij de Onafhankelijke Raadsman. 124 in 2019 en 68 in de eerste helft van 2020. Van deze meldingen betrof 57% schadeafhandeling, 33% bouw-kundig versterken, 12% regelingen omtrent aardbevingen, en minder dan 1% overige aardbevingsgerelateerde zaken en andere klachten.

Hoewel er met betrekking tot de versterkingsoperatie wordt aangedrongen op een crisisaanpak is er in de praktijk structureel minder voortgang dan alom werd verwacht. Gebrekkige communicatie met bewoners vergroot de onzekerheid, net zoals het gebrek aan regie dat bewoners ervaren. *“Als mensen lange tijd niet weten waar ze aan toe zijn, veroorzaakt dit boosheid, onzekerheid en zelfs gezondheidsklachten.”* (Onafhankelijke Raadsman, 2020: 24). Afhankelijk van de situatie van bewoners wordt hier ook door de Raadsman gehamerd op maatwerk, net als in de vergoedingen van bijkomende kosten voor huurders.

³ Het betreft een halfjaarrapport (Onafhankelijke Raadsman, 2019) dat de eerste helft van 2019 beslaat en een “anderhalfjaarrapport” (Onafhankelijke Raadsman, 2020) dat heel 2019 én de eerste helft van 2020 betreft.

De onzekerheid en het gevoel van onveiligheid spelen ook een rol bij bewoners die denken dat hun woning onveilig is, terwijl hun woning niet in het versterkingsprogramma is opgenomen. Voor deze gevallen is het loket Opname op Verzoek geopend. De opening van het loket Opname op Verzoek heeft niet alleen lang op zich laten wachten, maar ook blijkt uit de klachten die zijn binnengekomen bij de Onafhankelijk Raadsman dat het loket op dit moment niet afdoende functioneert. De voornaamste reden is dat aanvragen voor woningen die al op de versterkingslijst staan, standaard worden afgewezen. Deze aanpak doet geen recht aan een realiteit waarin versterking jarenlang op zich laat wachten, terwijl bewoners zich onveilig voelen in hun woning. Bewoners die zich nu onveilig voelen, maar waarvan de woning een lage prioritering heeft op de versterkingslijst kunnen jarenlang in onzekerheid blijven en onveiligheid ervaren.

De onderzoekers van Gronings Perspectief voegden aan de vragenlijst van juni 2019 enkele vragen toe over de versterkingsoperatie (Stroebe et al., 2019b). Ze wilden hiermee inzicht krijgen in het aantal bewoners dat te maken heeft met versterking en hun verwachtingen van de versterking. De onderzoekers constateren een verschil tussen het percentage bewoners dat denkt dat versterking van hun huis nodig is (18%) en het percentage dat denkt dat hun huis daadwerkelijk versterkt gaat worden (6%) (Stroebe et al., 2019b). Wederom zijn de verschillen hier bij mensen met meervoudige schades nog groter. Van hen denkt 37% dat versterking nodig is, terwijl slechts 14% verwacht dat hun huis daadwerkelijk versterkt gaat worden. Enerzijds laten de percentages zien dat een groot deel van de Groningers niet denkt dat versterking nodig is en ook niet verwacht dat het gaat gebeuren. Anderzijds lijkt het verschil tussen de ervaren noodzaak en de verwachting zorgelijk. Hoewel de onderzoekers zich hierover niet verder uitspreken, lijkt het aannemelijk dat bewoners die denken dat hun huis versterkt moet worden, maar niet verwachten dat dit gebeurt, zich voor langere tijd onveilig zullen voelen. Eveneens zou deze discrepantie geïnterpreteerd kunnen worden als een gebrek aan vertrouwen in de aanpak van de versterkingsopgave.

4.3 Schadeafhandeling

Schades niet gemeld door gebrek aan vertrouwen in afhandeling

Angst voor procedures die veel tijd en energie kosten

Naar aanleiding van het toenemende aantal schademeldingen na de beving van Westerwijrtwerd (22 mei 2019, M3,4) deed Gronings Perspectief in opdracht van de TCMG onderzoek naar de beweegredenen van bewoners voor het al dan niet melden van schade (Postmes *et al.* 2020). Het onderzoek richt zich op de factoren die het verloop van het aantal schademeldingen kunnen verklaren en de beweegredenen die een rol spelen bij het al dan niet melden van schade bij de TCMG. Met statistische analyses vinden de onderzoekers een aantal factoren die het verloop van schademeldingen kunnen verklaren. Hoge aantallen schademeldingen kunnen goed verklaard worden door een sterke beving of een grote hoeveelheid (kleinere) bevingen. Ook in hoeverre bewoners een beving gevoeld hebben, beïnvloedt het meldgedrag. Er wordt bijvoorbeeld opgemerkt dat de kleinere beving bij Veendam (7 januari 2019, M1.3) door veel mensen gevoeld is en daardoor tot relatief veel schademeldingen lijkt te hebben geleid.

In een vragenlijst is respondenten gevraagd naar hun redenen om schade al dan niet te melden (N= 1.473). 49% van de respondenten noemt het hebben van schade of scheuren als de primaire reden voor het melden van schade. 19% noemt de wens voor compensatie in de kosten als reden. 13% noemt expliciet de wens voor schadeherstel. Hieruit lijkt een soort vanzelfsprekendheid te spreken: wie schade is aangedaan maakt hier melding van, omdat het logisch is dat (het herstel van) de schade vergoed wordt.

Het is op basis van de vragenlijst nog niet helemaal duidelijk of hieruit kan worden opgemaakt dat bewoners ook schadeherstel of –vergoeding verwachten. Hebben zij vertrouwen in een goede schadeafhandeling?

Tegelijkertijd lijkt het alsof er na sommige bevingen en in sommige gemeenten een langer na-ijlend effect van een beving op het aantal schademeldingen te zien is. Dit kan deels verklaard worden door het meldgedrag van coöperatieve verhuurders. Zij sparen schades vaak op om in één keer grote aantallen te melden. Maar ook veel bewoners melden schade op momenten dat er geen bevingen zijn. Deels komt dat doordat sommige mensen schade niet direct melden. De voornaamste redenen die respondenten noemen om schade niet te melden zijn het vermijden van gedoe of confrontatie en een gebrek aan vertrouwen in een goede afhandeling van de schade. Beide redenen worden door iets meer dan 20% van de respondenten genoemd. De categorieën lijken enigszins te overlappen. Respondenten die er niet voor voelen alle procedures weer te doorlopen, hebben soms ook geen vertrouwen in een goede afloop van dat proces. Daarnaast zijn ook de geringe omvang of ernst van de schade, twijfel of (er wel bewezen kan worden dat) de schade door aardbevingen ontstaan is, “nog niet aan toegekomen” en het nog bezig zijn met andere (schade-) procedures redenen om schade niet te melden. Een gebrek aan tijd en prioriteit (24%) en het niet eerder opmerken van de schade (23%) vormen de belangrijkste reden voor respondenten om schade pas later te melden.

Wat als een rode draad door de verschillende redenen heen lijkt te lopen, is het idee dat met het melden van schade, procedures worden gestart die veel tijd en energie van de bewoners vergen. Ongeacht hun verwachting van de uitkomst van het proces, lijken respondenten die wachten met het melden van schade ervan uit te gaan dat zij er veel werk van hebben. Dit “werk” kan redelijk concreet zijn (bijvoorbeeld bewijs aanleveren), maar ook mentaal (in de vorm van zorgen of frustratie).

Uit de telefonische interviews met respondenten bleek dat de verwachtingen van de schadeafhandeling over de jaren heen naar beneden te zijn bijgesteld. Het lijkt dus niet waarschijnlijk dat bewoners ontevreden zijn doordat ze onrealistisch hoge verwachtingen hebben. De kijk die bewoners op de betrokken instantie hebben lijkt een rol te spelen bij het melden van schade en het gebruik maken van regelingen. Uit de interviews leiden de onderzoekers ook af dat bewustwording een rol speelt. Bewoners realiseren zich op een bepaald moment dat de aardbeving ook hun leven en woning beïnvloedt. Hoewel de realisatie alerter en waakzamer maakt, leidt ze niet onmiddellijk tot het meer melden van schade.

Stuwmeerregeling

Uitgelicht

De Stuwmeerregeling liep bij de TCMG van 3 juli 2019 tot en met 31 december 2019. De Stuwmeerregeling is in het leven geroepen om het grote aantal openstaande schademeldingen dat mede ontstond door de hausse aan schademeldingen na de beving bij Westerwijtwerd (22 mei 2019, M3,4) af te handelen. Alle aanvragers die voor 13 juni 2019 bij de TCMG een schademelding hadden gedaan, konden gebruik maken van de regeling. Er waren drie opties beschikbaar voor aanvragers. (i) De reguliere procedure voor schadeafhandeling doorlopen. (ii) Een vaste vergoeding van 4000 euro ontvangen voor ontstane fysieke schade. (iii) Zelf een aannemer inhuren voor schadeherstel, waarvan tot 10.000 euro (incl. btw) gefactureerd kon worden bij de TCMG. Bij opties (ii) en (iii) geldt bovendien een vaste vergoeding van 1000 euro voor overige schade.

De Onafhankelijke Raadsman (2020) constateert in zijn jaarrapport dat de Stuwmeerregeling over het algemeen positief beoordeeld wordt. Toch zijn er ook bij bewoners en de Onafhankelijke Raadsman zorgen over de onduidelijkheid van de voorwaarden en met name over de o-meting. Bewoners waren bang dat schades ontstaan in de periode tussen de acceptatie van de regeling en de o-meting niet vergoed zouden worden.

Stuwmeerregeling over algemeen positief beoordeeld

Bij particulieren zelden verband aangetoond tussen bodemdaling en schade

De tevredenheid van respondenten over de schadeafhandeling hangt sterk samen met de duur van de schadeafhandeling. Dit betreft zowel de feitelijk duur als voor de door de TCMG gehanteerde termijn. Na een nieuwe melding communiceerde de TCMG een formele termijn van 15 maanden met bewoners. Dit leek velen in het verkeerde keelgat te schieten. Ook als bewoners nog niet wisten hoe lang de afhandeling daadwerkelijk ging duren, dan maakte het noemen van zo'n lange termijn veel negatieve emoties los.

Vrieling et al. (2019) concluderen dat bewoners aangeven bijna altijd schade te melden en te laten herstellen, maar dat dit in mindere mate volledig wordt vergoed. Bewoners moeten dus zelf geld bijleggen voor schadeherstel. Ook oordelen bewoners tamelijk negatief over de manier waarop er met schademeldingen wordt omgegaan. De schadeafhandeling wordt negatiever, slechter, minder zorgvuldig en trager beoordeeld in vergelijking met de vorige meting. Ook geeft versterking volgens bewoners overlast. Wel zien bewoners dat bouwkundig versterken leidt tot een verbetering van de buurt. Informatievoorziening is hierbij erg belangrijk. Zo geven deelnemers nu aan dat ze niet goed worden geïnformeerd en weinig inspraak of doorslaggevende stem hebben.

Schade door bodemdaling

De Commissie Bodemdaling door Aardgaswinning (kortweg: de Commissie Bodemdaling) werd geïnstalleerd in 1984 en regelt de vergoeding van schade door bodemdaling in de provincie Groningen. De Commissie overziet twee regelingen. De eerste regeling tussen de provincie Groningen en de NAM heeft betrekking op alle bodemdalingsschade in de provincie Groningen. De overeenkomst tussen de Rijksoverheid en de NAM heeft uitsluitend betrekking op schade door bodemdaling aan Rijksobjecten in de provincie Groningen. In haar jaarverslag rapporteert de Commissie onder andere de uitgekeerde bedragen (Commissie Bodemdaling, 2020). In 2019 heeft de Commissie Bodemdaling € 5.020.136,- uitgekeerd aan bodemdalingsschade in de provincie Groningen. Er werden in 2019 in totaal 28 claims ingediend, waarvan 9 door particulieren. Bij alle gevallen aangemeld door particulieren kon de Commissie Bodemdaling bij inspectie geen causaal verband constateren tussen bodemdaling en schade. Met de overige 19 claims heeft de Commissie ingestemd.

Zienswijze van bewoners

Uitgelicht

De overgang van schadeafhandeling door de NAM en het CVW naar de TCMG en nu het IMG wordt door de Onafhankelijke Raadsman (2020) overwegend als een verbetering gezien. Toch plaatst hij ook een kanttekening bij de werkwijze van de TCMG en het IMG. Deze werkwijze voorziet niet langer in de mogelijkheid een contra-expertise aan te vragen. In plaats daarvan moeten aanvragers zelf een zienswijze aandragen als ze het niet eens zijn met het rapport dat naar aanleiding van de inspectie van de schade wordt opgesteld. In *Boudel op Rieg* stelt het Groninger Gasberaad (2020) dat tot op heden 25% van de aanvragers in reactie op het eerste advies van TCMG en IMG een zienswijze indient. Het Groninger Gasberaad vindt dit veel te veel. Het is zeer belastend voor inwoners om zelf een zienswijze te moeten schrijven. Bovendien zijn bewoners vaak niet in staat om zelf het eerste schaderapport te beoordelen.

De Onafhankelijke Raadsman constateert dat de periode van maximaal 8 weken die hiervoor staat te kort is om een contra-expert in te schakelen.⁴ Bovendien vinden bewoners het moeilijk om zelf een zienswijze te schrijven. Daarnaast signaleren wij dat het verschil in de termijnen die gehanteerd worden door de professionals van de TCMG en het IMG en de 8 weken waarbinnen een bewoner de kans krijgt te reageren ook groot is. Op dit moment biedt alleen een particuliere organisatie, Stut en Steun, hulp aan bewoners op dit vlak. Ook voor proefprocessen zijn niet langer subsidies beschikbaar. De Onafhankelijk Raadsman raadt aan om hier weer een regeling voor in het leven te roepen.

⁴ Op het moment van schrijven, hanteert het IMG zelfs een termijn van 2 weken, met een mogelijke verlenging van 4 weken. Zie bijvoorbeeld IMG (geen datum) 'Zienswijze op advies.' Beschikbaar via <https://www.schadedoormijnbouw.nl/schade-gebouwen-objecten/advies-deskundigen/zienswijze-op-advies> [Laatst geraadpleegd 20 april 2021].

4.4 Vertrouwen en relatie met de overheid

Hoe vaker schade,
des te minder vertrouwen
in instanties

Vooraf NAM en
Rijksoverheid worden
als incompetent gezien

Gronings Perspectief onderzoekt het vertrouwen in verschillende instanties (Stroebe *et al.*, 2019b; 2020a). Het gaat om de Rijksoverheid, gemeenten, provincie, Veiligheidsregio, NAM, TCMG, NCG, Groninger Bodembeweging, Groninger Gasberaad en de buurt. In de rapporten die het afgelopen jaar uitkwamen werd het vertrouwen in TCMG, GBB en Groninger Gasberaad voor het eerst gemeten. Net als bij de andere variabelen hangt schade ook samen met vertrouwen in instanties. Over het algemeen hebben respondenten met méér schade minder vertrouwen in de instanties. Naast de hoeveelheid schade hebben ook bevingen invloed op het vertrouwen van respondenten in overheid en instanties. Direct na de beving bij Westervliet werd constateren de onderzoekers dat vooral de relatie van bewoners tot de Rijksoverheid onder druk staat (Stroebe *et al.* 2019a).

Het rapport van Vrieling *et al.* (2019) bevestigt dit. Anders dan in het onderzoek van Gronings Perspectief, kijken deze onderzoekers naar de kwaliteit van de relatie met verschillende instanties. Daarbij maken zij onderscheid tussen de waargenomen integriteit en competentie. Zij concluderen dat over het algemeen de betrokken partijen (NAM, Rijksoverheid, de provincie, gemeenten, CVW, NCG en TCMG) als weinig integer worden gezien. De NAM wordt als het minst integer gezien, gevolgd door de Rijksoverheid. Bewoners vinden deze partijen ook het minst deskundig. Daaruit kun je afleiden dat er twee redenen zijn om weinig vertrouwen te hebben in NAM en Rijksoverheid. De vermeende incompetentie valt daarin op.

Opvallend is dat het onderzoek van Gronings Perspectief een lichte stijging constateert in het vertrouwen in instanties, vanaf 2019 (Stroebe *et al.*, 2019b). Direct na de aardbeving bij Zeerijp (8 januari 2018, M3,4) was er een daling in het vertrouwen in de Rijksoverheid en de NAM, CVW en NCG. Sinds juni 2018 lijkt het vertrouwen in deze instanties weer te stijgen. Voor de laatste drie is de stijging tijdelijk. In 2020 merken de onderzoekers op dat de lichte stijging in het vertrouwen in met name de Rijksoverheid sinds juni 2019 heeft doorgezet (Stroebe *et al.*, 2020a). Ook het vertrouwen in de gemeente lijkt te stijgen, zij het iets minder dan het vertrouwen in de Rijksoverheid. Het vertrouwen in de Rijksoverheid lijkt vooral onder respondenten met meervoudige schade blijvend te stijgen. De onderzoekers vermoeden dat dit mogelijk komt door het afkondigen van maatregelen met betrekking tot het afbouwen van de gaswinning rond het moment van de meting (Stroebe *et al.*, 2019b). Dit vermoeden wordt echter in recentere onderzoeken niet bevestigd (Stroebe *et al.*, 2020a).

Het meest opvallend noemen de onderzoekers de stijging in het vertrouwen in de TCMG (Stroebe *et al.*, 2020a). Direct na de oprichting van de TCMG daalde het vertrouwen, maar sinds juni 2019 lijkt het redelijk gestaag toe te nemen. Waardoor dit komt, kunnen de onderzoekers niet met zekerheid vaststellen. Wel stellen ze vast dat het gemiddelde vertrouwen vooral lijkt te stijgen door een specifieke groep respondenten, namelijk zij die voor het eerst schade hebben gemeld bij de TCMG. Respondenten die voor het eerste schade hebben gemeld bij de TCMG, hebben zelfs meer vertrouwen in de TCMG dan respondenten die nog nooit schade hebben gemeld. Mogelijk was het contact met de TCMG een positieve ervaring die heeft bijgedragen aan vertrouwen?

Het valt op dat in het onderzoek van Vrieling *et al.* (2019) iets heel anders wordt gerapporteerd. Hier zien de onderzoekers juist dat het vertrouwen in bepaalde partijen, zoals de Rijksoverheid, de provincie en de NAM, verder is gedaald. Mogelijk heeft dit te maken met de periode waarin de vragenlijsten verspreid werden of met de uitsplitsing van resultaten per groep. Stroebe *et al.* (2020a) splitsen de reacties van respondenten uit aan de hand van het aantal schademeldingen die zij hebben gedaan. Vrieling *et al.* (2019) vergelijken respondenten in 3 regio's, waarbij elke regio in verschillende mate met de gevolgen van aardbevingen is geconfronteerd.

De conclusie die wij hieruit trekken is dat de eerste voorzichtige tekenen van enig herstel van vertrouwen bemoedigend zijn, maar dat er nog geen sprake is van een solide trend die in alle onderzoeken terugkeert.

4.5 Sociale cohesie, samenhang en ongelijkheid

Sociale samenhang
belangrijk voor
weerbaarheid

In de vragenlijsten van Gronings Perspectief rapporteren respondenten over de hulp en steun die ze ontvangen en over hun verbondenheid met de buurt. Ongeacht het aantal schades, voelen respondenten zich het meest verbonden met hun burens en ervaren ze van hen ook de meeste hulp en steun (Stroebe *et al.*, 2019b). In iets mindere mate ervaren zij dit met hun familie en hun vrienden.

Eerder werd al geconstateerd dat sociale samenhang een belangrijke buffer vormt voor bewoners. In 2019 hielden de onderzoekers van Gronings Perspectief gesprekken in meerdere dorpen en wijken met als centrale vraag: “waarom verschillen dorpen en gemeenschappen in de mate van sociale samenhang en samenwerking?” (Stroebe et al., 2019c) (Zie ook 6.3 “Bewonersinitiatieven”).

Op basis van de resultaten uit onder meer focusgroepen wordt geconcludeerd dat sociale samenhang een gemeenschap weerbaarder maakt. Men helpt elkaar en deelt informatie met elkaar. Dit leidt ertoe dat de gemeenschap beter om kan gaan met (negatieve) ingrijpende gebeurtenissen. Er lijkt ook een verband te zijn tussen sociale samenhang en het hebben van een gezamenlijke visie over wat belangrijk is voor de buurt, het dorp of de wijk. Als een gemeenschap dezelfde ideeën heeft over het omgaan met een gebeurtenis, dan kan er gemakkelijker gezamenlijk actie ondernomen worden. Behalve gezamenlijke visie speelt ook iets als wat de onderzoekers duiden als *efficacy* een rol bij sociale samenhang, oftewel “het gevoel hebben om iets gezamenlijk aan te kunnen”. De onderzoekers constateren een relatie tussen sociale samenhang en *efficacy*. Als er in grotere mate sprake is van sociale samenhang, dan is de kans groter dan mensen het gevoel hebben dat ze samen een uitdaging aan kunnen.

Tot slot zien de onderzoekers een relatie tussen sociale samenhang en verbondenheid met de buurt. Ze onderscheiden twee vormen van verbondenheid: een wederkerige verbondenheid met burens en een verbondenheid met het grotere geheel. Het eerste gaat bijvoorbeeld over burens die elkaar over en weer helpen. Het tweede verwijst naar een identificatie met de buurt of de plaats los van dit soort individuele relaties. Een gevoel van verbondenheid met lotgenoten lijkt in grotere mate sociale samenhang te kunnen verklaren. Toch zijn volgens de onderzoeker de twee vormen van verbondenheid zo verweven, dat beiden een cruciale rol spelen in sociale samenhang.

4.6 Genoegdoening en erkenning

Ook door falende overheid
zijn diepe wonden
ontstaan

Immaterieel leed door
NAM en Rijksoverheid

De afgelopen jaren is, naast aandacht voor de materiële gevolgen, in toenemende mate ook aandacht voor de immateriële gevolgen van de aardbevingen. Het voorwoord van het jaarrapport van de Onafhankelijke Raadsman (2020) stelt dat niet alleen door de gaswinning, maar ook door het falende overheidsoptreden diepe wonden zijn ontstaan. In 2021 zal een regeling voor het vergoeden van immateriële schade bij het IMG van start gaan.⁵ Het doel van de vergoeding is financiële compensatie én het erkennen van het immateriële leed. De Onafhankelijke Raadsman (2020) spreekt de verwachting uit dat de komst van een vergoeding voor immateriële schade bij de IMG positief zal zijn. Tegelijkertijd waarschuwt hij dat bij het uitwerken van de regeling de balans tussen maatwerk en heldere, niet ingewikkelde regelingen goed in de gaten moet worden gehouden.

⁵ IMG (2020) 'Immateriële Schade.' Beschikbaar via <https://www.schadedoormijnbouw.nl/immateriele-schade> [Laatst geraadpleegd 28 januari 2021].

De juiste balans tussen maatwerk en helderheid is ook van belang bij de regeling voor waardedaling. De eerdere regeling van de NAM is door veel bewoners als oneerlijk ervaren en de huidige regeling heeft lang op zich laten wachten. Ook voor de ongelijkheid en onrechtvaardigheid die ontstaan is door bewoners die in een eerder stadium de veel lager uitvallende compensatie voor waardedaling van de NAM hebben geaccepteerd moet een oplossing gevonden worden, schrijft de Onafhankelijke Raadsman. Deze mensen hebben zich vaak door omstandigheden gedwongen gevoeld een te laag aanbod te accepteren. Tot slot stelt het rapport vragen bij de grenzen van het gebied dat valt onder de bevoegdheid van de IMG. Vooral voor gedupeerden van de effecten van de gasopslag bij Norg moet duidelijkheid geschept worden.

In 2019 publiceerden Verheij et al. het adviesrapport “iets van erkenning”. In opdracht van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat bracht de adviescommissie een advies uit over een regeling voor het vergoeden van immateriële schade ontstaan als gevolg van de mijnbouwactiviteiten in het Groningenveld en de gasopslag Norg (Verheij et al., 2019). De regeling zal worden uitgevoerd door het IMG. In het rapport weegt de adviescommissie expliciet verschillende opties af om zo inzicht te geven in de voor- en nadelen van verschillende benaderingen.

Om te beginnen stellen de auteurs vast dat er in Groningen een grote verscheidenheid aan gevallen van immaterieel leed is, veroorzaakt door de NAM en de Rijksoverheid. Waar sommige bewoners nauwelijks psychische gevolgen ondervinden door wat hen jarenlang is aangedaan, zijn er ook bewoners die dusdanig geraakt zijn dat ze de regie over hun eigen leven en gezondheid zijn verloren. In juridisch jargon wordt immateriële schade ook wel uitgedrukt als “aantasting in de persoon op andere wijze”. In relatie tot de mijnbouwactiviteiten in Groningen kunnen verschillende vormen van aantasting worden onderscheiden. Geestelijke letsel ontstaat wanneer de mentale gezondheid van een bewoner wordt aangetast, bijvoorbeeld door chronische stress. Er kan sprake zijn van een inbreuk op de privacy, bijvoorbeeld als iemands woning ingrijpend verbouwd moet worden of als er sprake is van een noodgedwongen (tijdelijke) verhuizing. Hinder kan ontstaan als de materiële staat van de woning immateriële gevolgen heeft, bijvoorbeeld doordat stutten in de woonkamer de kwaliteit van leven aantasten. Angst kan schade toebrengen met name als iemand zich chronisch ernstig onveilig voelt. Tot slot kan wellicht worden gesteld dat veel procedures de “redelijke termijn” overschrijden en dat de voortdurende onzekerheid het welzijn van bewoners schaadt.

De vergoeding van immateriële schade, zo stelt de commissie, moet gericht zijn op genoegdoening én erkenning. Dat betekent voor de commissie in eerste plaats dat financiële compensatie op zijn plaats is. Daarnaast kunnen ook excuses, mits door de juiste persoon op het juiste moment aangeboden, een belangrijke rol spelen. Tot slot is het voor genoegdoening en erkenning ook van belang dat betrokkenen hun verhaal kunnen doen en dat zij gehoord worden. Een regeling voor het vergoeden van immateriële schade moet aan al deze drie factoren recht doen wil zij het beoogde effect hebben.

Behalve het leed dat betrokkenen is aangedaan en de verschillende ingrediënten die nodig zijn voor genoegdoening en erkenning (perspectief van de benadeelden), weegt de commissie ook de uitvoerbaarheid (bestuurlijk perspectief) en de verhouding van de regeling tot het Nederlands recht (juridisch perspectief) mee. Al deze verschillende overwegingen meenemend, weegt de adviescommissie aan de hand van vier criteria de alternatieven af. De regeling moet (i) niet te belastend zijn voor benadeelden; (ii) niet teveel over- of onder-compenseren; (iii) uitvoerbaar zijn; (iv) redelijkerwijs in lijn zijn met het bestaande smarten-geld-niveau in Nederland.

De adviescommissie beveelt een regeling aan waarbij letsel wordt ingedeeld in de drie “vignetten”, namelijk wonen, gezondheid en welzijn. “Wonen” betreft letsel dat in verband kan worden gebracht met de ervaring van de woning, zoals woonkwaliteit of een gevoel van onveiligheid. “Gezondheid” betreft klachten zoals stress, slapeloosheid of depressie die de gezondheid aantasten. “Welzijn” heeft betrekking op het effect dat langdurige (en soms oneerlijke) procedures hebben op het algemeen welzijn van een bewoner, bijvoorbeeld door het effect dat het heeft op het gezinsleven. Voor elk vignet dat van toepassing is, wordt per huishouden een bedrag van 1.000 euro uitgekeerd. Bewoners vragen dit bedrag zelf aan en motiveren hun aanvraag zelf. Toekenning van de vergoeding gebeurt dus op basis van vertrouwen in het verhaal van de bewoner. Hierbij moet bovendien ruimte worden geboden aan betrokkenen om hun verhaal te doen op zo’n manier dat zij zich gehoord voelen.

Erkenning en geestelijke verzorging

In de masterscriptie van Christine van der Veer (2019), voor de masteropleiding Geestelijke Verzorging (Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienswetenschappen, RUG), staat het thema erkenning centraal. Ze verkent welke rol erkenning speelt in het werk van geestelijk verzorgers in het aardbevingsgebied.

Van der Veer onderscheidt drie verschillende dimensies van erkenning: liefde, respect en sociale waardering. Deze hebben alle drie hun eigen tegenhanger in miskennis: schending van de lichamelijke integriteit, juridische uitsluiting, sociale degradatie. Op basis van de onderzoeken van Gronings Perspectief (elders in dit hoofdstuk besproken) constateert ze dat er sprake is van miskennis onder Groningers. De aardbevingsproblematiek maakt misschien niet direct inbreuk op de lichamelijke integriteit van bewoners, maar de psychosociale impact kan het leven van bewoners wel zo ingrijpend beïnvloeden dat het bijvoorbeeld ook liefdesrelaties raakt. Respect voor de bewoners van het aardbevingsgebied als dragers van erkende (mensen-)rechten ontbreekt, omdat de aardbevingen woning en privéleven aantasten. Tot slot lijkt er weinig waardering te zijn voor de bijdrage die de Groningers door de gaswinning leveren aan de staatskas. Er wordt onvoldoende erkend wat het offer is dat Groningers daarvoor brengen. Hiermee, constateert de auteur, raakt de aardbevingsproblematiek aan de existentiële, relationele en politieke aspecten van erkenning.

Met een empirische studie onderzoekt Van der Veer welke rol het begrip van erkenning speelt in het werk van geestelijk verzorgers in het aardbevingsgebied. Ze analyseert hiervoor de data uit een *expertmeeting* in 2019, waarbij geestelijk verzorgers die actief zijn in het aardbevingsgebied met elkaar in gesprek gingen.⁶ Twee thema's kwamen in de gesprekken naar voren. Ten eerste maken de deelnemers zich zorgen over sociale verdeeldheid. Doordat mensen niet gelijktijdig of gelijk behandeld worden door de instanties, kunnen sociale relaties onder druk komen te staan. Ook leidt het ertoe dat mensen liever niet meer over deze zaken spreken met elkaar. Ten tweede maken deelnemers zich in het bijzonder zorgen over jonge gezinnen en mensen die kwetsbaar zijn, bijvoorbeeld door hun leeftijd of door een handicap. Bij de eerste groep gaat het om het effect dat het heeft op kinderen, maar ook, daarmee samenhangend, de dynamiek binnen het gezin. Zitten ouders op één lijn? Is er nog tijd en aandacht over voor de gewone zaken binnen een gezin, zoals het voorlezen voor de kinderen?

Geestelijk verzorgers zien het bieden van een luisterend oor als een belangrijk onderdeel van hun werk. Dat betekent tijd en ruimte creëren door bij mensen langs te gaan of bijeenkomsten te organiseren, maar ook door op straat of in de supermarkt bewoners aan te spreken. Dat laatste lijkt in het

⁶ De bijeenkomsten werden georganiseerd door onderzoekers van de RUG en de Protestantse Theologische Universiteit. Christine van de Veer was bij alle drie de bijeenkomsten aanwezig als student-assistent. Ze maakte de transcripties van de gesprekken. Voor deze scriptie analyseert ze de data van het tweede gesprek. De gesprekken bestonden uit drie delen of rondes: (i) de deelnemers beantwoordden de vragen "wat zag je, wat deed je en waar vond je steun"; (ii) de deelnemers reageerden op elkaar; (iii) andere betrokkenen brachten hun perspectieven naar voren.

Erkenning: het verschil tussen geld en waardering

Uitgelicht

Erkenning krijgt in toenemende mate aandacht binnen het gaswinningsdossier. Om ervoor te zorgen dat beleidsmaatregelen die zijn ontwikkeld voor erkenning en compensatie ook leiden tot de ervaring van erkenning en compensatie, is het van belang te verkennen wat erkenning behelst. Ten eerste gaat het om de erkenning van individueel leed. Zoals in verschillende besproken publicaties wordt aangehaald, is het van belang dat men gezamenlijk accepteert dat de gaswinning en het overheidsoptreden (immaterieel) leed hebben veroorzaakt. Bovendien moeten betrokkenen ruimte krijgen om hierover hun verhaal te doen. Erkenning vereist in deze benadering niet alleen financiële compensaties maar ook “luisteren”. Ten tweede lijkt er sprake te zijn van erkenning op een collectief niveau. Ook hier gaat het om het erkennen en compenseren van het veroorzaakte leed. Hierbij speelt ook het gevoel dat de regio en haar inwoners vanuit nationaal perspectief als onbelangrijk worden gezien een rol. Dit heeft betrekking op de gaswinningsproblematiek, maar ook, zoals in andere hoofdstukken besproken, op regiobeleid. Erkenning van de regio vergt een inclusiever regiobeleid, waarbij geen groepen of regio's meer het gevoel hoeven hebben als “verloren” te worden beschouwd. Hierbij moet worden opgemerkt dat om effectief te zijn, de resultaten van veranderend beleid goed merkbaar moeten zijn voor bewoners. Tot slot zouden deze vormen van erkenning en compensatie gezamenlijk tot een verbetering van de relatie tussen bewoners en instanties moeten leiden. Onze aanbeveling is om beter te onderzoeken welke processen van erkenning praktisch kunnen worden ingezet om beschadigde relaties te herstellen en daarmee ook het vertrouwen in instanties.

bijzonder belangrijk gevonden te worden. De deelnemers merken op dat de drempel om deel te nemen aan een georganiseerd gesprek voor sommigen te hoog is. Deels omdat men niet het idee heeft te kampen met psychische problemen, deels omdat mensen door willen met hun leven en geen aandacht meer aan de problemen willen besteden. In gesprekken gebruiken geestelijk verzorgers speciale gesprekstechnieken, zoals het viervoudige pad van vergeving, de Yucel-methode, Rogeriaans pastoraat en het optekenen van levensverhalen. Al deze methoden zijn erop gericht om mensen weer grip te geven op hun eigen verhaal door het leed onder ogen te zien en er betekenis aan te geven.

Eenzijds is er behoefte aan erkenning van het aangedane leed. Anderzijds praten mensen niet graag over hun problemen of emoties. Bewoners, zo merken de geestelijk verzorgers op, willen geen slachtoffer zijn. Toch is het voor erkenning nodig om voor dit leed een taal te vinden. Geestelijk verzorgers kunnen een rol spelen door een veilige ruimte te creëren waarbinnen deze taal kan worden ontwikkeld. Voor erkenning is het belangrijk dat er een ander is die luistert. In eerste instantie zijn dit de geestelijk verzorgers zelf. Vervolgens zullen ook andere partijen bereid moeten zijn te luisteren. Geestelijk verzorgers kunnen zo een rol spelen in het kenbaar maken van de problematiek die zij aantreffen.

4.7 Samenvatting en toekomstig onderzoek

Gevoel van onrecht,
onvrede en frustratie

Onderzoek nodig naar
hoe instanties vertrouwen
kunnen herstellen

Bewoners willen zich
gehoord en gezien voelen

Het beeld van de psychosociale impact van gaswinning en aardbevingen op bewoners blijft ook in recente onderzoeken grotendeels ongewijzigd. Door de aardbevingsproblematiek voelen bewoners zich onveilig, gefrustreerd en maken zij zich zorgen over de toekomst. Bewoners met meervoudige schades lijden hier het meest onder. Wanneer zich een aardbeving voordoet, nemen deze negatieve gevoelens toe. Als er geen aardbevingen zijn veert men een beetje terug, maar de gecombineerde invloed van tekortkomingen in schadeafhandeling en versterking maken dat er veel negativiteit, onzekerheid en onveiligheid blijft. De versterkingsoperatie vlot onvoldoende. Het proces van schade melden wordt door veel respondenten als moeilijk ervaren. Vooral de lange termijn die verantwoordelijke instanties (eerst TCMG, nu IMG) hanteren, dragen bij aan een gevoel van onrecht, onvrede en frustratie. Sociale samenhang en cohesie vormen een buffer voor bewoners. Wanneer in een buurt, dorp of wijk het gevoel heerst dat de aardbevingen een gezamenlijk probleem zijn, waar bewoners gezamenlijk mee kunnen omgaan, dan heeft dit een positief effect op bewoners.

Er is onder bewoners nog altijd vrij weinig vertrouwen in verschillende instanties. Dit beeld is de laatste jaren niet veel veranderd. Uit de onderzoeken in deze literatuurstudie is nog geen eenduidig beeld te destilleren of het vertrouwen in instanties toeneemt of niet. Op dit moment ontbreekt vooral een integrale analyse van *herstel* van vertrouwen. Omdat dat herstel zo belangrijk is voor de toekomst van de regio, vinden wij het een top-prioriteit om nader te onderzoeken wat het stelsel van instanties kan doen om betrouwbaar te zijn en hoe zij vertrouwen kunnen herstellen.

Tot slot zijn genoegdoening en erkenning onderwerp van onderzoek geweest in de periode die deze literatuurstudie beslaat. De aanstaande invoering van een regeling voor het vergoeden van immateriële schade speelt hierin een grote rol. Besproken onderzoeken constateren dat het voor erkenning en genoegdoening belangrijk is dat bewoners zich gehoord en gezien voelen. Dit geldt voor individuele bewoners, maar mogelijk ook voor de regio in bredere zin. Voor een regeling die tot een gevoel van erkenning en genoegdoening bij bewoners moet leiden, is het van belang dat aan de ervaring van bewoners recht wordt gedaan. Een zekere mate van maatwerk lijkt hierbij onontkomelijk. Tegelijkertijd mag een dergelijke regeling niet ingewikkeld zijn. Het zou contraproductief werken als bewoners in lange aanvraagprocedures verzeild raken. Met het oog op de toekomst waarin de gaswinning wordt afgebouwd en de regio een periode van transitie ingaat, is het des te meer van belang dat wordt gezocht naar een manier waarop niet alleen de fysieke, maar ook de mentale schade hersteld wordt. Verder onderzoek naar de vraag hoe de balans hierin kan worden gevonden is dan ook gewenst.